

Van wattenfabriek tot tapijten

Jurgens komt de eer toe de eerste fabriek in Oss te hebben gesticht. Ouder is echter het bedrijf van Daniël van den Bergh waarvan de naam voortleeft in tapijtfabriek Bergoss.

Daniël van den Bergh is in 1794 in Geffen geboren. Van oorsprong Joods-Duits, trok de familie in de achttiende eeuw naar dit dorp en begon er een winkel in textiel en andere artikelen. Uit het huwelijk van Daniël kwamen drie zonen voort en vijf dochters. Simon, de eerstgeborene zoon, was degene die de handel in boter ontwikkelde en in 1872 op de productie van margarine overging. De andere twee zonen, Hijman en Jacob, bleven in textiel hun bestaan zoeken. Om deze zonen meer zekerheid te geven vroeg Daniël van den Bergh in 1856 aan het gemeentebestuur toestemming voor de oprichting van een 'wattenfabriek'. 'Fabriek' is hier bedoeld in de zin van een plek waar iets gemaakt wordt, meer niet. Toch is dit het bescheiden begin van een groot bedrijf waar generaties Ossenaren werkzaam zijn geweest. Als compagnon vermeldde Daniël zijn neef Isaac van der Wielen. Diens vader had al een wattenfabriekje in Oss.

Suikerpot en sterrenkijker

Oss 'van vruger' kent een rijke traditie op het gebied van bijnamen. Ze zijn bedoeld om persoonsverwisselingen te vermijden. Soms kunnen bijnamen wat pijnlijk zijn, zoals Suikerpot voor iemand met grote oren of Sterrenkijker voor iemand die loent, maar meestal zijn ze goedaardig. Bijnamen zijn vaak erfelijk. De Fut had zijn naam te danken aan een voorvader die een haastig karakter had en voortdurend 'vört' riep. De slimme zoon van pa en moe Hentes kreeg de naam 'de vos van Pieter Hentes'. Burgemeester Ploegmakers bezat een koekfabriek en heette Jan Koek. De Soep, Bijs de Sijp, d'n Olie zijn welhaast legendarisch geworden bijnamen uit de roerige jaren dertig van Oss.

Het bedrijfje werd ingericht in een woning aan de Molenstraat. Met behulp van een 'duivelmolen', een apparaat met scherpe tanden, maalden Hijman en Jacob met de hand 'todden' tot fijn pluiz. Aangezien kleding in de vorige eeuw weinig kleurrijk was, ontstonden er op deze wijze 'grauwe watten'. De watten werden gebruikt als vulmiddel in doorgestikte dekens, stoelzittingen en kleding. Er was kennelijk een behoorlijke vraag naar dit product: het bedrijf aan de Molenstraat floreerde. Toen Daniël van den Bergh in

1866 overleed, zette Jacob, 21 jaar oud, de zaak voort. Omstreeks 1875 kocht hij aan de Walstraat een stuk grond, waarop hij een woonhuis liet bouwen met een werkplaats voor de wattenmolen. Vermoedelijk werkte zijn oudere broer met hem samen. In 1880 werd het bedrijf van een familiezaak omgezet in de firma 'Gebroeders Van den Bergh'. Het bedrijf ging nu ook over op stoomkracht. De nieuwe firmanaam hielp ook verwarring voorkomen met de margarinefabriek van de andere familietak. In de volksmond werd dit laatste probleem anders opgelost. Werken bij Van den Bergh heette 'werken bij de wattenjood'. Daar zat niet veel kwaads achter. Ook Jurgens had zijn bijnaam Mofke te danken aan een kenmerk waarmee deze familie zich onderscheidde van de rest van de Ossenaren. Watten- en Tapijtfabriek Bergoss, de laatste gemoderniseerde bedrijfsnaam, heeft tot lang in deze eeuw in Oss bekend gestaan onder zijn bijnaam.

Jacob van den Bergh besloot in 1888 een woning met een flink stuk grond op de hoek van de tegenwoordige Goudmijnstraat en de Klaphekenstraat / Oostwal te kopen. Hier was ruimte om te groeien en plaats voor nieuwe activiteiten. Kapok leek goede mogelijkheden te bieden. Met 4 man begon Van den Bergh aan de verwerking. De vruchten kwamen uit Indië, werden gekraakt en van het zachte binnenste ontdaan. Dit werd gebruikt als vulmiddel van kussens en matrassen.

In het begin van de twintigste eeuw breidde het bedrijf zich verder uit en verrezen er steeds meer fabriekshallen. In 1911 begon de productie van verbandwatten en in 1916 werden enkele weefgetouwen geïnstalleerd. Dat was het begin van de meubelstoffen- en tapijtweverij naar eigen ontwerp en fabricage waarmee Van den Bergh internationaal naam maakte. Aan de Spoorstraat zette het bedrijf in 1919 een fraai hoofdkantoor neer. Inmiddels is dit een gemeentelijk monument, terwijl de straat vernoemd is naar Bram van den Bergh. Hij was directeur in de eerste helft van deze eeuw. Na een moeilijke financiële periode is het bedrijf in het begin van de jaren tachtig opgenomen in de tapijtfabriek Desseaux/Desso, van oorsprong Belgisch maar met een vestiging in Oss.

In hun kielzog een bedrijvige vloot

In het kielzog van de margarine-, vlees- en tapijtfabrieken ontstond allerlei andere economische bedrijvig-

heid. In de tijd van paard en wagen konden heel wat inwoners een boterham verdienen als voerman bij het transport van de enorme hoeveelheden grondstoffen en producten. Sommige families hebben zich gehandhaafd in de transportsector. Een voorbeeld: Rosmalen, koetsier van de familie Jurgens, stapte na de verhuizing van zijn werkgever naar Nijmegen over op het vrachtvervoer.

Ook uit de verwerking van afvalproducten van de slachterijen kwam bedrijvigheid voort. In de Klaphekenstraat maakten de firma's Oppenheimer en Monnickendam borstels van varkensharen. L. van Zwanenberg bezat een groothandel in varkenshaar aan het Heschepad. De zouterijen van Hes aan de Walstraat en van Leviticus gaven de huiden een eerste bewerking. Van Maasakker looide tevens tot bruikbaar leer. Dit bedrijf stond aan de Molenstraat, dichtbij de huidige Floraliastraat. Vanuit het centrum van Oss gerekend ver buiten de stad. Niet voor niets waarschijnlijk, want de lucht die leerlooierijen verspreidden was verre van aangenaam. Over lawaai en stankoverlast van de slachterijen werd al rond 1900 geklaagd.

Zonder verpakking waren de producten niet te vervoeren. In Oss gaf dat de stoot tot de oprichting van grote en kleine kistenfabrieken. Van den Bergh's margarinefabriek zette een eigen kistenfabriek op onder leiding van zoon Arnold, een andere Van den Bergh (geen familie) bezat ook zo'n bedrijf aan de Molenstraat. De Reuver's Stoomkuiperij, Houtzagerij en Kistenfabriek groeide uit tot een van de grootste. 'Cillus de kuiper' was in 1872 begonnen met het maken van kisten voor Jurgens en Van den Bergh. Hij ontwikkelde zich tot de vaste leverancier van Jurgens en was gevestigd op een groot terrein bij het spoor, de huidige Wethouder van Eschstraat. Stoomzagerij en Houthandel Kamphuis-Loosbroek van G. Kamphuis & Zonen en Th. van Loosbroek domineerde lang de Hooghuisstraat. En verder timmerden veel Ossenaren thuis als bijverdienste boterkistjes, tot 1949 algemeen gebruikt voor het vervoer van de pakjes margarine.

Na 1945 verdringen plastic en blik het hout als verpakkingsmateriaal en verdwijnen alle kisten- en kuipenmakerijen. Daarvoor in de plaats komt de Deventer Blikfabriek van Thomassen & Drijver naar Oss. Dit bedrijf, inmiddels deel uitmakend van Continental Can

Stoomzagerij en Houthandel Kamphuis-Loosbroek aan de Hooghuisstraat. Het bedrijf is in 1980 afgebroken met het oog op de aanleg van de Oostwal (1985).

Europe, levert nu nog verpakkingsmateriaal aan de vlees- en soepfabriek in Oss. Om blikken vlees en margarine werden wikkels gedaan, bedrukt met de firma- of merknaam. Dat bracht werk mee voor drukkerijen. Daarnaast hadden de fabrieken veel papier nodig voor de correspondentie, de boekhouding en reclame. Joannes A. Acket (1850-1924) zag hier kansen. Hij begon in 1884 een drukkerij voor handelsdrukwerk. Acket had ook literaire en journalistieke belangstelling. Al spoedig werkte hij mee in de redactie van het blad 'De Echo van de Maas', een krant die toentertijd in Oss verscheen. Na enkele jaren nam Acket het blad over, drukte het zelf en veranderde de naam in 'De Stad Oss'. De drukkerij specialiseerde zich later meer en meer in het bedrukken van kartonnen verpakkingen. In 1966 was het gebouw aan de Peperstraat te klein geworden. De ligging in de binnenstad was bovendien onpraktisch. Vrachtwagens konden maar met moeite de smalle straat bereiken. Acket is daarom naar industrieterrein Danenhoef verhuisd. Daar groeide het uit tot een van de grootste kartonnage-drukkerijen in Nederland.

Drukkerij Acket in de Peperstraat. Het bedrijf was lang uitgever van krant 'De Stad Oss'.

Wattenfabriekje en woonhuis van Van den Bergh aan de Walstraat

